

Petrol Sektöründe Yağma: Irak'ta Savaşla Türkiye'de Yasayla

Adı Türk Kendisi Yabancı Olan Petrol Kanunu

Petrol-İş Araştırma Raporu*

GİRİŞ

Türkiye'de petrol sektöründeki arama, üretim, taşıma, rafinaj, dağıtım ve pazarlama faaliyetlerinin tamamı, 1954 tarihinde Amerikalı jeolog/hukukçu Max Bell'in yardımıyla hazırlanan ve son derece liberal nitelikte olan 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu kanun, sektördeki gelişmelere paralel olarak beş kez değişikliğe uğramıştır.

Enerji sektörünün serbestleştirilmesine yönelik olarak yapılan bir dizi düzenlemeden petrol sektörü de payını almıştır.

Sektörde birbirini tamamlayan bir bütünlük içeren faaliyetler; petrol faaliyetleri (arama-üretim) ve piyasa faaliyetleri (taşıma, rafinaj, depolama, dağıtım, pazarlama) olarak ayrılmıştır.

BP başta olmak üzere, uluslararası petrol şirketlerinin talimatları doğrultusunda IMF ve DB'nin dayatmalarıyla "Kemal Derviş Yasaları-15 günde 15 yasa" olarak tanımlanan girişimle, öncelikle piyasa faaliyetleri ayrı ayrı yasalarla düzenlenmiştir.

2.5.2001 tarihinde 4646 Sayılı Doğal Gaz Piyasası ve 4.12.2003 tarihinde 5015 Sayılı Petrol Piyasası Yasaları düzenlenerek, sektörün söz konusu faaliyetleri 6326 Sayılı Yasa'nın kapsamından çıkarılmıştır.

* Ayfer Eğilmez tarafından kaleme alınan bu rapor, 29 Ocak 2007 tarihinde yayınlanmıştır.

6326 Sayılı Petrol Kanunu'nun kapsamında kalan ve petrol sektörünün ilk halkası olan arama-üretim faaliyetleri de, uluslararası petrol tekellerinin talepleri çerçevesinde hazırlanan Yasa Tasarısında düzenlenerek 17 Ocak 2007 tarihinde TBMM Genel Kurulu'ndan hiç tartışılmadan sessizce geçirilmiştir.

Ülkemizde seçim atmosferinin yarattığı etki ile milliyetçilik yarışına katılan AKP hükümeti, Yeni Yasa'nın adını "Türk Petrol Kanunu" olarak değiştirmeyi de ihmal etmemiştir.

Adı Türk, içeriği sadece yabancı petrol şirketlerini çıkarlarını gözeten bu yasayla Türkiye petrol sektörü tamamen yabancılara teslim edilmektedir.

Aşağıda 6326 Sayılı eski Petrol Kanunu ile 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu karşılaştırılmıştır. Diğer bir başlıkta ise Irak işgali öncesinde ABD kökenli uzmanların ve Irak hükümeti temsilcilerinin de katılımıyla çalışmaları yapılmış Irak Petrol Kanunu'ndaki modelleme yöntemi ile (petrol üretim-paylaşım sözleşmeleri) Türk Petrol Yasası'nın ilişkisi incelenmiştir.

Bu çalışma, petrol sektöründeki yağmanın, Irak'ta savaşa, Türkiye'de yasayla gerçekleşeceğini açıkça ortaya koymaktadır.

16 Mart 1954 tarih ve 6326 Sayılı Petrol Kanunu ile 17 Ocak 2007 Tarih ve 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'nun Karşılaştırılması:

** 6326 Sayılı Petrol Yasası'nın Bölüm 1: "Mülkiyet ve Maksat" başlığı, 17.1.2007 tarih ve 5574 Sayılı Petrol Yasası'nda Mülkiyet ibaresi kaldırılarak, "Amaç, Kapsam ve Tanımlar" olarak değiştirilmiştir.*

6326 Sayılı Petrol Yasası'nın 1. maddesinde yer alan, "Türkiye'deki petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altındadır" hükmü, yeni yasada 3. maddede yer almaktadır. Daha çok ticari faaliyetlerin öne çıkarıldığı bu yeni yasada, petrol sektöründe mülkiyet kavramına olumsuz yaklaşım, yasanın tümüne yansımaktadır.

** 6326 Sayılı eski yasanın 2. maddesinde; bu kanunun amacı, "Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının Milli menfaatlere uygun olarak, hızla, sürekli ve etkili bir biçimde aranmasını, geliştirilmesini ve değerlendirilmesini sağlamaktır," denilirken, 5574 Sayılı Yasa'nın 1. maddesinde, **milli menfaatlere uygun olarak ibaresi çıkarılmıştır.***

Bununla petrol sektörüne ilişkin faaliyetlerde, ülke çıkarına uygunluk ilkesi terk edilerek, petrol faaliyetlerinde piyasaya sunum, kullanım ve şirketlerin ticari kazançları belirleyici olmaktadır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 3. maddesinin 2. fıkrasındaki; "Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türkiye'nin diğer kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiliklerin ve Türkiye'deki tasfiyhanelerin, petrol tasfiye etmek için kullandıkları petrol ve Türkiye hudutları ve karasuları dâhilinde her türlü yabancı kara, deniz ve hava vasıtalarına verilen petrolün tümüne, '**Memleket İhtiyacı**' denilir" tanımı, yeni petrol yasasında yer almamaktadır. Dünya ülkelerinde ülke gereksinimi olarak bulundurulmuş ulusal ham petrol ihtiyacı, miktar olarak kalktığı gibi, kavram olarak dahi bu yasada yer almamaktadır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 4. maddesinin 1. fıkrasında; talebin milli menfaatlere uygun olması kriteri, Yeni Yasa'nın bu konuyu düzenleyen 3. maddesinden çıkarılmıştır. Petrol hakkı talebinde başvuranın, mali yeterliliği, iş ve yatırım programı yeterli ölçüt olarak görülmektedir. Kamu yararı/toplumsal çıkar gözetilmemektedir.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 6. maddesindeki; "Petrol ile ilgili; müsaade, arama ve işletme ruhsatnamesi alma hakkı **devlet adına Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) aittir,**" hükmü iptal edilerek, yeni yasada yer almamıştır. Böylece tek kamu petrol şirketimiz olan **TPAO'nun, özelleştirilmesinin önü açılmaktadır.** Ayrıca ülkemiz, ulusal enerji politikalarının oluşturulmasını ve uygulanmasını sağlayacak önemli bir araçtan/kurumundan mahrum kalmaktadır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 12. maddesindeki; "**Milli Menfaatin Korunması**" ibaresi ile yine aynı maddenin 1. fıkrasındaki "yabancı devletlerin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak idaresinde etkili olabilecekleri şirketleri ile yabancı bir devlet için veya yabancı bir devlet adına hareket eden şahısların, petrol faaliyetlerinde bulunamayacakları, mülk edinemeyecekleri, tesis kuramayacakları" hükmü, yeni yasada yer almayarak iptal edilmiştir. Böylece son derece stratejik bir alan olan petrol sektöründe, yabancı devlet ve şirketlerin egemenliğinin önündeki engeller de kaldırılmaktadır. Aynı zamanda, ulusal çıkarın korunması ilkesi kaldırılırken, uluslararası petrol şirketlerine önemli avantajlar sağlanmaktadır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 13. maddesinin 1. fıkrasındaki; "petrol hakkı sahipleri, 1.1.1980 tarihinden sonra keşfettikleri petrol sahalarında ürettikleri ham petrol ve doğal gazın tamamı üzerinden kara sahalarında %35'ini ve deniz sahalarında %45'ini ham veya mahsul olarak ihraç etmek hakkına sahiptirler. Geri kalan kısım ile 1.1.1980 tarihinden önce bulunmuş sahalardan üretilen ham petrol ve doğal gazın tamamı ve bunlardan elde edilen petrol ürünleri **memleket ihtiyacına ayrılır,**" hükmü iptal edilmiş olup, yeni yasada yer almamaktadır. Dolayısıyla yeni yasayla, memleket

ihtiyacına yönelik miktarın ayrılması zorunluluğunun kaldırılması, yabancı petrol şirketlerine, ülkemizde ürettikleri ham petrol ve doğal gazın tamamını yurt dışına ihraç etme olanağı sağlanmıştır.

Bu durumda, olağanüstü durumlarda dahi ülkemizin ham petrol ihtiyacının karşılanması, piyasanın ve petrol tekellerinin insafına terk edilmektedir.

* 6326 Sayılı Petrol Kanunu'nun 45. maddesinin 1. fıkrasında yer alan; "Bölge Taksimatı Bakanlar Kurulu'nun yetkisindedir. Türkiye 18 petrol bölgesine ayrılmıştır," düzenlemesi, iptal edilmiştir. 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'nun 12. maddesinde ise "Türkiye, kara ve deniz olmak üzere 2 petrol bölgesine ayrılır," biçiminde değişiklik yapılmıştır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 53. maddesinin 1. fıkrasındaki "Bir arama sahası, 50 hektardan fazla olamaz" hükmü, yeni yasada, "karalarda 100 bin, denizlerde 1 milyon hektardır" olarak değiştirilmiştir.

Yine 53. maddenin 2. fıkrasında; "Bir bölgede bir tüzel kişi aynı zamanda 8 arama ruhsatnamesine sahip olabilir. Ancak TPAO, toplam ruhsat adedi petrol arama bölge sayısının on katını aşmamak kaydıyla, her bölgede en çok 12 adet arama ruhsatı alabilir" hükmü yeni yasada yer almamıştır. 5574 Sayılı Yasa'nın 16. maddesiyle arama ruhsatındaki sınırlama kaldırılmıştır. Gerek TPAO'nun ruhsat sayısındaki avantajlı konumunun kaldırılması, gerekse ruhsat sayısının ve ruhsat alanının sınırlandırılmaması, büyük sermayeli ve güçlü uluslararası petrol şirketlerinin lehine ruhsat tekelleşmesine yol açacaktır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 55. maddesinin 1. fıkrasında, "bir arama ruhsatnamesinin süresi 4 yıldır" hükmü, yeni yasada karalarda 5 yıl, denizlerde 8 yıl olarak değiştirilmiştir.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 56. maddesinde; "**Arayıcı her arama sahası için Devlet Hakkı ödemekle yükümlüdür.** Devlet Hakkı, arama sahasının hektarı başına yılda;

1,2,3'üncü yıllar için	400
4. ve 5. yıllar için	800
5 yıldan sonra her yıl için	1200 TL'dir.

Bakanlar Kurulu, bu miktarları 10 katına kadar artırabilir. Denizlerde su derinliği ve çalışma şartları göz önüne alınarak, Bakanlıkça %50 oranına kadar azaltılabilir" olarak yer alan düzenleme, 5574 Sayılı Yasa'nın 18. maddesinde "**aramacılar, devlet hakkından tamamen muaf tutulmakta ve işletmeciler, yılda hektar başına 1 YTL Devlet Hakkı ödemekle yükümlüdür.** Denizlerde bu miktar dörtte bir oranında tahsil edilir," şeklinde değiştirilmiştir.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 64. maddesinin 5. fıkrasında yer alan; "Petrol İşleri Genel Müdürlüğü (PİGM), müzayedeye çıkmazdan önce, TPAO'ya bu sahanın işletme ruhsatnamesini isteyip istemediğini TPAO'ya sorar. TPAO'nun talebi halinde, saha müzayedeye çıkarılamaz ve işletme ruhsatı TPAO'ya verilir," hükmü, iptal edilerek, TPAO'nun sahip olduğu bu olanak da elinden alınmıştır.

* 6326 Sayılı Yasa'nın 76. maddesinin 1. fıkrasındaki; "Bir arayıcı veya işletmeci, arama veya işletme sahasından istihsal edip depoladığı **petrolün sekizde birini (%12,5) Devlet Hissesi olarak ödemekle mükelleftir,**" hükmü, yeni yasanın 19. maddesinde şöyle düzenlenmiştir;

"Bir arayıcı veya işletmeci, tek rezervuar olarak tanımlanmış üretim sahasından ürettiği petrolden, aşağıda belirlenen dilimler arasında aylık net üretimin gün sayısına bölünmesiyle bulunan günlük üretim miktarlarına göre tespit edilen oranlarda Devlet hissesi ödemekle yükümlüdür. Devlet hissesi aşağıda belirtilen oranlardadır:

Karalarda:

Üretim sahası bazında Ham petrol üretimi (Varil/Gün)		Üretim sahası bazında Doğal gaz üretimi (M3/Gün)	
500'e kadar	% 2	85.000'e kadar	% 3
501- 2.000 için	% 4	85.001-340.000 için	% 6
2.001-5.000 için	% 6	34.0001-750.000 için	% 8
5.001-10.000 için	% 8	75.0001-1.500.000 için	% 10

Denizlerde:

Üretim sahası bazında Ham petrol üretimi (Varil/Gün)		Üretim sahası bazında Doğal gaz üretimi (M3/Gün)	
20 000'e kadar	% 2	3 300 000' e kadar	% 3
20 001-50 000 için	% 6	3 300 001-8 200 000 için	% 6
50 001-100 000 için	% 8	8 200 001-16 400 000 için	% 8
100 001-150 000 için	% 10	16 400 001-24 600 000 için	% 10
150 000'den fazla için	% 12	24 600 000'den fazla için	% 12

Su derinliği; 0 metre ile 500 metre arasındaki sahalardan yapılan

üretimden % 5, 501-1000 metre arasındaki sahalardan yapılan üretimden % 10, 1001 metre ile 1500 metre arasındaki sahalardan yapılan üretimden % 20, 1500 metreden fazla olan sahalardan yapılan üretimden % 30 oranında daha az Devlet hissesi alınır.

Gravitesi 16 API'dan az olan ham petrolden % 50 oranında daha az Devlet hissesi alınır.”

6326 Sayılı Petrol Kanunu'nda; %12,5 olan Devlet Hissesinde kademeli olarak %2'ye kadar düşürülmesinden ülkemizin yıllık gelir kaybı, milyon dolarlarla ifade edilebilir.

Örneğin; karalarda yapılacak günde 500 varil ham petrol üretiminden 6326 Sayılı Yasa'ya göre alınacak devlet hissesinin miktarı, 62,5 varil ve ortalama 50 dolar/varil üzerinden değeri 3.125 dolar iken; yeni yasada getirilen şekli ile devlet hissesi miktarı 10 varile ve parasal değeri 500 dolar olacaktır. Burada devletin günlük gelir, kaybı 2.625 dolar olacaktır. Yani ülkemizde üretilen ham petrolden elde edilecek gelirin, %84'ü petrol tekellerine aktarılacaktır.

Denizlerde ise bu kayıp, daha büyük rakamlara ulaşacaktır. Denizlerde günde 20.000 varil ham petrol üretiminden alınacak devlet hissesi; miktarı, 6326 Sayılı yasaya göre (%12,5); 2.500 varil ve 50 dolar/varil üzerinden parasal değeri 125.000 dolar iken, 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu'ndaki düzenleme ile devlet hissesi miktarı 400 varile ve değeri 20.000 dolara düşecektir. Devletin gelir kaybı günlük 105.000 dolar olacaktır.

Ayrıca 1500 metre su derinliği indirimi sonrasında ise bu miktar 320 varil ile ve parasal değeri 16.000 dolara düşecektir. 6326 Sayılı Yasa ile karşılaştırıldığında, ülkemizin sadece günlük gelir kaybı, 109.000 dolara ulaşacaktır.

* 6326 Sayılı Petrol Yasası'nun vergilendirme ile ilgili 95. maddesinin 1. fıkrasında; “Petrol hakkı sahibi yürürlükte bulunan bütün vergi, resim ve harç kanunları ile Vergi Usul Kanunu hükümlerine, bunların ek ve tadillerine ve bunların yerine kaim olacak kanunlara tabidir. Şöyle ki; bunların net kazançları üzerinden ödemekle mükellef buldukları vergiler ve hissedarlar adına yapmaları gereken gelir vergileri kesintisinin toplamı, %55'i geçemez,” denilmektedir.

Yeni Petrol Kanunu'nun 22. maddesinde ise; petrol şirketlerine, petrol faaliyeti için yaptıkları yatırımın transfer tarihindeki cari kur üzerinden, dışarıya transferi tamamlanuncaya kadar, Devlet Hissesi hariç, Kurumlar ve Gelir vergisinden muaf olacakları, safi kazançları üzerinden ödemekle

mükellef oldukları vergiler toplamının %40 oranını geçemeyeceği ve KDV istisnaları gibi çeşitli vergi muafiyetleri getirilerek, ülkemizde önemli gelir kayıplarına yol açılmaktadır.

** 5574 Sayılı Yeni Yasa'nın 25. maddesindeki Yabancı Personel Çalıştırılmasına ilişkin düzenleme ile; "Bir petrol hakkı sahibi, petrol işlemi için gereken yabancı personeli, Genel Müdürlüğün uygun görüşü ve İçişleri Bakanlığının izni ile, 27/2/2003 tarihli ve 4817 sayılı **Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun hükümlerine bağlı olmaksızın çalıştırabilir,**" hükmü getirilmiştir.*

Bu uygulama ile; ülkemize gelen yabancı sermaye yatırımının, ülkemizdeki istihdama katkısı olmayacaktır.

Yabancı petrol şirketlerinin inisiyatif ve tasarruflarının belirleyici olacağı bu yasa ile, yabancıların çalıştırılmasına ilişkin ulusal hukuk etkisiz ve işlevsiz kalmaktadır. Ayrıca, uluslararası petrol şirketleri aracılığıyla, Türkiye'nin yerine diğer ülkelerin işsizlik sorunu çözülmektedir.

** 6326 Sayılı Yasa'nın 122. maddesinde; doğal afet, savaş, isyan olarak sayılan mücbir sebeplere, 5574 Sayılı Yasa'nın 26. maddesiyle; **grev, lokavt ve toplumsal olaylar ibareleri de eklenmiştir.***

Bu düzenleme ile emekçilerin, yasal hakkı olan grev ve halkımızın insan sağlığı ve çevre gibi konularda bile duyarlılığını ifade etmesine yönelik demokratik hak arama yolları engellenmektedir.

Ayrıca Yeni Yasa'da getirilen yeni bir düzenleme ile; Kalkınmada öncelikli illerin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak devlet hisselerinden, o illere pay verilmesi aracılığıyla karalarda elde edilen devlet hissesinin %50'si, işletme ruhsatının bulunduğu ilin Özel İdaresinin açtıracağı hesaba aktarılacaktır.

** 6326 Sayılı Yasa'da yer alan; sınırlara 5 km mesafede tarihi, dini yer veya tesise, su tesisine, bir yol veya unumi geçide 60 metre mesafede, şehir veya kasaba Belediye İmar Yasası dâhilinde petrol faaliyeti, Bakan müsaadesi olmadan yapılamaz hükmü, iptal edilerek yeni yasada yer almamaktadır.*

Yani, yabancı petrol şirketlerine ülkemizin her yerinde sınırsız bir biçimde faaliyette bulunma hakkı tanınmaktadır.

Kısaca, ruhsatlarda tekelleşme, ülke ihtiyacının karşılanması için, bulundurulması gereken ham petrolde ihracat sınırlamasının kaldırılması,

yabancı bir devletin/şirketin petrol bulması durumunda; ürettiği ham petrolün tamamını ihraç edebilmesi, üretilen ham petrolden alınacak devlet hissesinin, %2'lere kadar düşürülmesiyle milyon dolarlara ulaşan gelir kayıplarına yol açacak olan bu yasa, hangi ülkenin menfaatini korumaktadır?

IRAK YAĞMALANIYOR

Uluslararası petrol tekelleri, girdikleri ülkelerde sahip oldukları petrol imtiyazlarını hangi şartlar ve dayatmalar çerçevesinde elde etmektedirler?

İngiltere'de merkezli Carbonweb (www.carbonweb.org) internet sitesinde yayınlanan Irak Raporu;

“Petrolde Yeni Planlar/Oyunlar-Irak Petrol Servetini Yağmalama” raporun giriş bölümünde İngiltere'nin 1918 yılındaki savaş hükümetinin bakanı olan Sir Maurice Hankey'in meclis konuşması yer alıyor: “Petrol, bir sonraki savaşta kömürün yerini alacak ya da en az onun kadar önemli olacaktır. Bizim kontrol edeceğimiz en büyük petrol rezervleri İran ve Mezopotamya'da bulunmaktadır. Bu petrol alanlarını kontrol altına almak İngiltere'nin birincil derecedeki savaş gereği ve nedenidir.”

2. Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiltere Ortadoğu petroleri, müttefiki olan ABD ise başta Suudi Arabistan olmak üzere bölge üzerindeki denetimlerini artırmışlardır.

** 1999 yılında Londra'da yapılan Petrol Haftası'nda (IP Week) o dönemde, Halliburton firmasının CEO'su olan ve bugün Irak işgalinin mimarlarından Dick Cheney'in “2010 yılında Amerika olarak bugünkü ihtiyacımıza ilave olarak günlük 50 milyon varil petrol ihtiyacımız ortaya çıkmaktadır. Bu kadar petrol nereden gelecek?”*

Bugün dünyanın birçok bölgesi büyük petrol imkanları sunmaktadır, ama dünya petrollerinin üçte ikisinin bulunduğu Ortadoğu en ucuz petrol çıkarma maliyetleriyle en büyük olanağı sağlayacak bölgedir...” ifadeleri Irak işgali sürecine nasıl geldiğini ve Ortadoğu'ya yönelik ABD ve İngiltere'nin planlarını açıkça ortaya koymaktadır.

Hem ABD hem de İngiltere devletinin “Enerji Güvenliği” ile ilgili strateji belgeleri ve politikaları incelendiğinde, bu devletlerin Irak işgalinden çok önce Ortadoğu petrollerinin kendi çıkar ve yaşam alanları olduğuna dair kararlar aldıkları kanıtlanmaktadır.

Ayrıca Ortadoğu ve çevresindeki enerji bölgelerine yönelik kontrolün daha da geliştirilmesine ilişkin alınan kararların; bu devletler için, rakiplerine karşı dünya hakimiyetlerini korumak anlamında yaşamsal önemde olduğu ürettikleri siyaset belgeleriyle açıklanmaktadır.

“Yabancı Sermaye Yatırımları” adı altında; dünyadaki liberal ve serbest rekabet politikalarının erdemleri anlatılırken, işgalci ülkelerin yatırım uzmanlarının Irak’ın petrol endüstrisi üzerinde yaptıkları çalışmalarda; tahrip ederek yıkıma uğrattıkları Irak petrol sanayinin, savaş öncesindeki duruma (3,5 milyon varil/gün) gelmesi için, 4 milyar dolar, 5 milyon varil/günlük üretim için ise ilave olarak 25 milyar dolar yatırım gerektiğini belirtmektedirler.

*Bu uzmanlar, bu büyük yatırımın da ancak “yabancı sermaye yatırımlarıyla” gerçekleşebileceğini, yani Irak **petrollerinin özelleştirileceğini uluslararası piyasalara ilan etmektedirler**. Yıktıklarını yeniden inşa etmenin adına da “**serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi**” demektedirler.*

*Bu özelleştirme modelinde izlenecek yöntemin; uluslararası petrol piyasalarının ortak dili olan “**Üretim Paylaşım Sözleşmeleri (Product Sharing Agreements-PSA)**” olduğu belirtilmektedir.*

Petrolün millileştirildiği ülkelere; “yabancı doğrudan yatırım” olarak yönelen petrol tekelleri PSA anlaşmalarını kullanarak, bu anlaşmaların arkasındaki uzun vadeli dayatmalarla bir tür bu millileştirilen petroller üzerinde yeniden egemenlik kurmaktadırlar.

** PSA’da petrolün sahibi devlet iken, petrol için yatırım yapan ve üreterek uluslararası piyasalara satan petrol şirketleri, yaptığı yatırım ve riski çok yüksek bedellerle faturalandırmakta ve buna karşın, sadece belli oranlarda sabit vergiler ödeyerek uzun vadeli imtiyazlar elde etmektedirler. Türkiye’de de 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu ile benzer uygulamalar getirilmektedir.*

Bu anlamda oluşturulan kukla hükümetler, yasal altyapının oluşturulmasını istemektedirler. Bu petrol şirketlerinin dayattığı PSA sözleşmeleri;

- Çok uzun yılları kapsayacak ve petrollerin bu süreçte kendileri tarafından kontrolünü garanti edecek şekilde olmakta,
- Yüksek düzeyde kâr sağlayacak içerikte hazırlanmakta (%75’ini transfer),

- Sözleşmeler, en az 25–40 yıl üzerinden yapılacağından, bu zaman diliminde iktidara gelebilecek hükümetler tarafından değiştirilemeyecek kurallara, şartlara ve daha önemlisi başlangıçta belirlenecek vergi oranlarına ve hükümlere sahip olması talep edilmektedir. Türkiye’de de gerek %2’lere kadar düşürülen Devlet Hissesi, gerekse vergi muafiyetleri ve indirimleriyle toplumun geleceği ipotek altına alınmaktadır.

Üyelerinin üçte birini uluslararası petrol şirketlerinin ve çokuluslu tekellerin kurduğu Uluslararası Vergi ve Yatırım Merkezi (ITIC), bu konuda 2004 yılında Irak için bir rapor hazırlamıştır.

Uluslararası emperyalizmin dünyadaki yatırımlarının, herhangi bir ticari engele takılmamasını sağlayan bu kuruluşun (ITIC) hazırladığı bu raporda;

Irak hükümetinin, ülkesini yeniden kalkındırması için mevcut kaynaklarını, eğitim, sağlık, altyapı, güvenlik gibi alanlara harcaması, petrol endüstrisi için yabancı sermayenin teşvik edilerek, uzun süreli PSA anlaşmalarının; Irak’ın kalkınması için tek geçerli yol olacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu Yatırım Merkezi; bu kararı alarak, bunun hayata geçirilmesi için yasal kılıfları da BM düzeyinde oluşturmaktadır.

Yani ITIC’a göre; PSA sözleşmeleriyle özelleştirilen Irak petrolleriyle Irak, bir an önce kalkındırılarak böylece insani yardım çabalarını başlatılacaktır.

Kısaca, bunlara göre Irak’ta daha fazla insan ölmemesi ve Irak’ın düzluğe çıkması için, Irak petrolünün yağmalanmasında başka çare/yol bulunmamaktadır.

Söz konusu raporda; Ortadoğu’daki ülkelerde anayasal olarak petrolün, devlet kontrolünde olduğu (Irak’ta 1972’den beri), ayrıca Venezuela, Birleşik Arap Emirlikleri ve çözülen Rusya’da (özellikle 1990 yılından sonra) petrol sektöründe uluslararası tekellerin buralardaki Batılı hükümetlerle yaptığı PSA anlaşmalarıyla, petrol ve doğal kaynaklar üzerinde belli kontrollere sahip olmalarına karşı bu ülke kamuoylarında büyük bir muhalefetin olduğu ifade edilmektedir.

- Günümüzde bu imtiyazların da yavaş yavaş devletleştirildiği belirtilerek, dünyadaki bu gelişmeler ışığında Irak’a dayatılan PSA sözleşmelerinin uluslararası hukuk açısından da hiçbir meşruiyet taşımayacağı, bu kararları veren kukla Irak hükümetlerinin bu açıdan zor durumda kalacağı da belirtilmektedir.

- *“Washington’dan Bağdat’a Irak Petrollerinin Geleceği” başlığı altında Irak petrollerinin yağmalanmasına ilişkin ABD ve İngiltere’nin planları, geniş bir şekilde ifade edilmektedir.*

** Nisan 2002 tarihinde (Irak’ın işgalinden 1 yıl önce) Irak petrollerinin geleceğine ilişkin olarak ABD ve İngiltere’de, 17 çalışma grubu oluşturulmuş olup, bu çalışmalara şimdiki kukla Irak hükümetinde yer alan bir çok kişi de katılmıştır. Yani devlet düzeyinde adımların planlandığı görülmektedir. (İşgalden sonra kurulan hükümetin Petrol Bakanı İbrahim Bahr-al-Uloum da bu çalışmalarda yer almıştır.)*

Aralık 2003 tarihine kadar süren bu toplantılardan üretilen birçok rapor, yayınlanmış ve devlet başkanlarına uygulanması için sunulmuştur. Bu raporlarda;

** PSA modeli önerilirken, petrollerin Irak devletinin mülkiyetinde görüneceği, ama bu anlaşmalarla petrolün kullanım haklarının ve geleceğinin şirketlerde olacağı, gelecekte herhangi bir hükümetin bu kullanım hakkına karşı çıkarılabileceği yasal girişimlerden koruyacak bir garanti içermesi karar altına alınmaktadır. Türkiye’de de Yeni Petrol Kanunu’nda “Türkiye’deki petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufundadır,” denilmektedir. Ancak yapılan düzenlemelerle sektörün kontrol ve denetimi şirketlere geçmektedir.*

** Bu sözleşmenin yatırım yapacak firmaların, katılımı ve görüşü doğrultusunda yapılması ve yüksek oranda kârı garanti edecek bir kâr dağılım oranına sahip olmalarının çerçevesinin çizilmesi istenmektedir.*

** Herhangi bir şekilde düşecek petrol fiyatları karşısında bu tekellerin kârlarının düşmeyerek, hükümetin gelirlerinin azalması istenmektedir. (kâr garantisi)*

Nitekim işgalden sonra kurulan geçici hükümetlerin en organize olduğu yer Petrol Bakanlığı olmuştur.

** ABD ve İngiltere’nin Bağdat büyükelçiliklerinde daha önce petrol çalışma toplantılarına katılan batılı uzmanlar, görevli olarak çeşitli yerlere atanırken, aynı zamanda birçok uzman da Irak Petrol Bakanlığı’nın yeniden yapılanması sürecinde danışman/uzman olarak görev almışlardır.*

** Hem bu dönemde hem de Haziran 2004 tarihinde yapılan sözde seçilmiş İyad Allawi’nin Başbakanlığı döneminde atanan Petrol Bakanları, işgal öncesi Batı ülkelerinde eğitilmiş kişilerden oluşturulmuştur.*

İşgalden sonra Irak'ın sahip olduğu toplam 80 üretim bölgesinin, ancak 17 tanesi fiilen üretim yaparken hükümet, üretim dışı kalan 67 alanın özel şirketlere PSA kapsamında devir edilebileceğinin planlarını yapmıştır.

Petrol Bakanının; önceliğin başta ABD'li sonrasında Avrupalı şirketlere vereceği açıklaması, planın içeriğini açıkça ortaya koymuştur.

** 2005 yılındaki seçimlerden sonra iktidara gelen İbrahim al-Ja'afari döneminde ise, Irak Anayasası çalışmaları hızlandırılmış, kukla Petrol Bakanları yanında, Anayasanın enerjiye ilişkin tüm ayrıntıları kurulan Enerji Komitesine bırakılmıştır.*

Ekim 2005 tarihinde kabul edilen Irak Anayasasındaki Irak petrollerine ilişkin ifadeler, uluslararası petrol şirketlerini yağmasına açık ve belirsiz bir anlatımla geçmektedir. Buna göre;

** Irak petrollerinden, Irak halkının en üst düzeyde yararlanması için en modern tekniklerin kullanılması, serbest pazar ekonomisinin gereği için de petrolerin değerlendirilmesi gibi genel geçer ifadelerle petrolerin özelleştirilmesi gerçeği gizlenmektedir.*

** Irak'ın parçalanmasını/bölünmesini içeren bu Anayasada petroler, Federal Bölge Hükümetlerinin alanına bırakılmaktadır.*

Zaten bundan kısa bir süre sonra Kürt Bölgesi Hükümeti, kendi bölgesindeki petrol arama ve üretim imtiyazını Kanada merkezli Heritage firmasına PSA anlaşmasıyla devretmiştir. Bu uygulama ile PSA anlaşmalarının, meşruiyeti sağlanarak önü açılmıştır.

Yapılan hesaplama göre; Irak'ın bilinen 80 üretim bölgesinden faaliyette olan 17 bölge, toplam 115 milyar varil olan Irak petrol rezervinin 40 milyar varilini (%34,8) oluşturmaktadır. Bu alanlar halen Irak devletinin kontrolündedir. İşletilmeyen 63 bölgenin PSA sözleşmeleriyle devir edilmesi durumunda, Irak petrollerinin, %65,2'si söz konusu tekellerin eline geçecektir.

Ayrıca, Irak'ta tespiti mümkün görünen 100 milyar varil yeni petrol rezervinin de, gelecek dönemlerde söz konusu PSA anlaşmaları gereği, bu petrol tekellerince çıkarılarak, işletilmesi durumunda; Irak petrollerinin %18,6'sı Iraklıların, %81,4'lük kısmı tekellerin, bulunacak petroler 200 milyar varile ulaştığında ise bu rezervlerin %87,3'ü tekellerin egemenliğinde olurken Iraklılara ancak %12,7'lik kadar bir bölümü kalacaktır. Türkiye'de de yeni Petrol Yasası'ndaki Devlet Hisselinin kademeli olarak uygulanması, aynı sonucu doğurmaktadır.

PSA Modellemelerine Göre ve farklı petrol fiyatlarının Irak Devlet Gelirlerine Etkisi

PSA Modellemeleri	30 \$/varil Modelleme				50 \$/varil Modelleme			
	İndirimsiz Toplam Gelir (Milyar \$)	Irak'ın kaybı	%12 Oranına Göre Net Gelir (Milyar \$)	Irak'ın kaybı	İndirimsiz Toplam Gelir (Milyar \$)	Irak'ın kaybı	%12 Oranına Göre Net Gelir (Milyar \$)	Irak'ın kaybı
Devlet Kontrolü	716		133		1.227		232	
Rusya Tipi PSA Sözleşmesi	580	136	104	30	977	250	175	57
Umman Tipi PSA Sözleşmesi	573	147	107	26	982	245	186	46
Libya Tipi PSA Sözleşmesi	661	55	122	12	1.333	94	212	20

Kaynak: Petrolde Yeni Oyunlar Raporu

Ham petrol fiyatlarının varil başına 30 dolar olmasında Irak'ın toplam gelir kaybı, 55 ile 136 milyar dolar olacağı, 50 dolar/varil olduğunda Irak devletinin indirimsiz gelir kaybı, 94 ile 250 milyar dolar, %12 oranındaki indirimli halinde bu kayıp, 20 ile 57 milyar dolar arasında olacaktır.

Bu PSA anlaşmaları yürürlükte olduğu ve ham petrol fiyatları yükseldiği sürece; Irak'ın geliri düşerken, petrol tekellerinin geliri/kazancı yükselecektir.

Farklı Üretim Bölgelerinde Petrol Şirketlerinin Kârlılıkları

PSA Sözleşmeleri	30 \$/varil Modelleme			50 \$/varil Modelleme		
	Amara %	Nasiriye %	Majnoon %	Amara	Nasiriye	Majnoon
Rusya Tipi PSA Sözleşmesi	46	82	140	74	122	178
Umman Tipi PSA Sözleşmesi	41	67	107	60	95	131
Libya Tipi PSA Sözleşmesi	33	53	91	48	79	109

Kaynak: Petrolde Yeni Oyunlar Raporu

Dünyada en ucuz petrol çıkarma maliyeti, Irak petrollerine aittir. Bu nedenle bu alana yatırım yapacak petrol şirketlerinin, yatırım geri dönüş oranları da çok büyük rakamlara ulaşacaktır.

Uluslararası piyasada bu şirketlerin genel olarak yatırım dönüş oranı; %12 olarak kabul edilirken, Irak'ta PSA sözleşmeleriyle bu oran, ortalama %42'den %62'ye ulaşmaktadır. Ayrıca bu oran, küçük ve büyük rezerve sahip sahalarda da değişmektedir.

Söz konusu raporda da belirtildiği gibi, petrol şirketlerinin kârlılıkları 50 \$/varil modellemesine göre; Amara'da %48-74, Nasıriye'de %79-122 ve Majnoon üretim bölgesinde ise %109 ile 178 oranına ulaşmaktadır.

PSA sözleşmeleriyle imtiyazların devir edilmesinin sonuçları incelendiğinde;

** En az 25-40 yıllık bazda yapılan PSA anlaşmaları, gelecek hükümetlerin bu konudaki tasarruflarını baştan engellemektedir.*

** Irak devletinin kendi doğal kaynağının, (petrolünün) üzerindeki kontrol ve kullanımını ortadan kaldırmaktadır.*

** Devletin, petrol sektörüne ilişkin yasal düzenlemeler yapmasına ve şirketlerin kazançlarına yönelik müdahalesine izin vermemektedir.*

** Bu sözleşmeler, devletler ve PSA sahibi firmalar arasında çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlık/uyuşmazlıkta ulusal yargıyı devre dışı bırakarak, Uluslararası Tahkim mekanizmasını tanımaktadır. Kamu yararının yerine şirket çıkarları geçmektedir.*

** Devletler, PSA sözleşmeleriyle üretim alanlarında denetim yetkisine sahip olmadıklarından, bu sözleşmelerin her yönden izlenmesi de güçleşmektedir. Örneğin, Rusya'daki Sakhalin II Üretim sahasında Shell'in liderliğinde kurulan konsorsiyum ile Rusya devletinin yaptığı PSA anlaşmasının yarattığı sıkıntılar gündeme gelmiş, Rusya Shell'in imtiyazlarını iptal etmiştir.*

Diğer yandan, Uluslararası Enerji Ajansı'nın verilerine göre;

** Dünyadaki petrol rezervlerinin, sadece %12'si PSA modeli ile %67'si ise devlet kuruluşlarınca işletilmektedir. Yani PSA modeli tek seçenek değildir.*

** Irak'a dayatılan bu model, bu bölgedeki uygulamalara da aykırı bir durumdur. Petrolünün, %51'ini kontrol eden S. Arabistan, Kuveyt ve*

İran'da bu tür bir uygulama söz konusu değildir.

Bunlara Birleşik Arap Emirlikleri, Venezuela ve Rusya da dahil edildiğinde (Bunlar, dünya petrol rezervlerinin, %72'sine sahiptirler.), tüm bu ülkelerde de yabancı petrol şirketleri bulunmasına karşın, yapılan anlaşmalar devletin kontrolü altındadır.

1990'lardan sonra Rusya'da bir kısım PSA anlaşması yapılmış, ancak Rusya'da yeni trend, bu anlaşmaların artık yapılmaması yönündedir.

PSA yerine Irak için, başka modeller önerilmektedir. Bunlar;

** Hükümet bütçesinden petrol sektörüne doğrudan yatırım payı verilmesi. Irak'ta petrol çıkarma maliyeti, son derece ucuz olduğu gibi hemen paraya çevrilebilir olması, hükümetin yatırımın geri dönüş hızını son derece verimli kılmaktadır. Ayrıca bunun kademeli yapılması da henüz yeniden faaliyete geçirilemeyen üretim alanları için, çok büyük kayıp yaratmayacaktır.*

Böylece örneğin Irak'ın, yıllık 30 milyar dolarlık bütçesinden üç yıl için 2,5-3 milyar dolarlık bir kaynak ayırması, %42-16,2 geri dönüş hızı yaratacağından ekonomik olarak oldukça verimli olacaktır.

** Irak'ın üreteceği petrol gelirlerine dayalı olarak bankalardan ve kalkınma amaçlı gerekçelerle uluslararası finans kuruluşlarından (DB gibi), belli süreler için ucuz maliyetli kredi alması mümkündür.*

Diğer yandan, Irak ham petrol gelirlerinin sürekliliği ve petrol fiyatlarının gelecek öngörüsü ile Irak uluslararası piyasaya "devlet bonoları" çıkarabilir. Uzmanlar, Irak'ın %10 faizle 20 yıl ödemeli 3 milyar dolar borç alabileceğini ve bunun için ödenecek yıllık tutarın, 352 milyon dolar olacağını belirtmektedirler. Bu rakamdaki bir yatırımda; taşıma ve üretim maliyetleri dahil günlük varil başına maliyet, 1,6 dolar yapmaktadır.

Bunun Irak petrol firmasına FOB maliyeti; 3,5 dolar/varil olacaktır. 40-50 dolar/varile satışı düşünüldüğünde yatırım tutarının, kolayca ödenebileceği açık olarak görülmektedir. Giderek artan ham petrol fiyatlarıyla, daha da verimli ekonomik bir durum olacaktır.

** Irak'ın komşuları S. Arabistan ve Kuveyt bugün, yabancı petrol şirketleriyle yaptıkları anlaşmalarla, bunlara sadece petrol sahalarında sabit yatırımlar yaptırarak, ham petrolü tamamıyla kendilerinin sattığı; esnek ve geri alabilecekleri sözleşmeler yapmaktadırlar. Yabancı şirketlere yatırımları karşılığında sabit kazanç ve geri dönüş verilmektedir. Böylece artan ham petrol gelirleri devlette/ülkede kalmakta ve bu yabancı şirketler,*

gerektiğinde geri yollanabilmektedir.

Bu tip farklı sözleşmeler, uluslararası düzeyde ağırlıktadır. Bunlar, PSA'ya göre artık hemen hemen her ülkede uygulanmakta ve petrol şirketlerinin de bunları kabul etmek durumunda kaldığı pek çok uygulamada görülmektedir. (Rusya, Venezuela, Nijerya vb. gibi)

Görüldüğü gibi gerek Türkiye'de gerekse Irak'ta petrol kaynaklarının mülkiyeti görünürde devlettedir. Ancak petrol sektörünün kontrol ve denetimi, tamamen yabancı petrol devlerinin eline geçmektedir. Irak'ta yabancı petrol şirketleriyle yapılan Üretim Paylaşımı Anlaşmalarıyla, Türkiye'de ise, 5574 Sayılı Türk Petrol Kanunu ile Irak ve Türkiye halkının petrol servetleri, yağmalanarak talan edilmektedir.